

KUMINETZ GÉZA:

NÉHÁNY MEGJEGYZÉS A HÁZASSÁGI SEMMISSÉGI ÜGYEK ILLETÉKESSÉGI CÍMEIT ILLETŐEN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ 1673. KÁNON 3-4. PONTJAIRA*

I. A JURISDICTIO FOGALMA; II. AZ ILLETÉKESSÉG FOGALMA; III. AZ 1673. KÁNON KIALAKULÁSA; IV. AZ 1673. KÁNON TARTALMÁNAK ELEMZÉSE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A 3-4 PONTOKRA; V. A TÖRVÉNYPAGYARÁZÓ TANÁCS ÉS AZ APOSTOLI SIGNATURA VÁLASZAI, NYILATKOZATAI AZ ILLETÉKESSÉGI CÍMEKKEL KAPCSOLATBAN; VI. NÉHÁNY ZÁRÓ (ÖSSZEFOGLALÓ) ÉSZREVÉTEL.

Mínhogy a mai napot az egyházi perjognak szenteljük, néhány megjegyzést szeretnék tenni a házassági semmisségi ügyek illetékességi címeit illetően, különös tekintettel az 1673. kánon 3-4. pontjaira. Mottóként hallgassuk meg Javier Ochoa-t, a híres perjogászt: „Ha az egyház minden bírósága rendelkezne megfelelő, kellően felkészült személyzettel, ha mindannyian egyformán hatékonyak lennének; ha mindenki a házassági semmisségi perek tárgyalása során olyan felelős magatartásról tenne tanúságot, mely megfelel a szentség méltóságának és súlyának, igazságérzete pedig megfelel az objektív igazságnak... akkor az illetékességi címek témája másodrangú lenne, s nem lenne fontos szerepe az egyház igazságszolgáltatásában. Senkinek sem állna érdekében, hogy hamis illetékességi címeket fabrikáljon, senki sem preferálna egy bíróságot, míg másikat pedig el akarna kerülni, ... mert minden bíróság egyformán igaz és hatékony lenne”.¹

A valóságban azonban a dolgok nem így történnek és valószínűleg sohasem fognak így történni sem az emberi, sem az egyházi társadalom életében. Ezért az illetékességi címek nem másodrangúak. Mindig figyelembe kell venni egy helyes kiegyensúlyozott antropológiát és egy valódi, realiztikus ekkleziológiát, amit mindig megkapunk az egyház tanításában és gyakorlatában. Az ember bűnös és megváltott egyszerre. Isten népének mindig számolnia kell ezzel az antropológiai állandóval, különben hamis útra téved. Hogy el ne tévedjünk, a kánonjog is segít bennünket, témánkat tekintve pedig az illetékességi címek is ennek a szolgáltatásban állnak. Lévéen a perjog, az igazságszolgáltatás területe, így az illetékességi címek problémája egy bizonyos értelemben az igazságszolgáltatás problémája is. De mit is jelent az igazságszolgáltatás az egyházban? A választ megadja nekünk Z. Grochowski: „Ha az egyház természetét is figyelembe vesszük, akkor látjuk, hogy az egyházban az igazságszolgáltatás nem korlátozó-

* Ez a tanulmány magyar változata a *Folia Canonica* 3 (2000) 263-280-ban megjelent dolgozatnak.

¹ J. OCHOA, *I titoli di competenza*, in P. BONNET – C. GULLO (a cura di), *Il processo matrimoniale canonico* (Studi giuridici 29), Città del Vaticano 1994, 181.

dik a hívek jogainak tekintetbevételére és védelmére... a házassági semmisségi perek esetében tehát nem egyszerűen a vélt házások jogainak védelméről van szó, hanem főleg a szentség védelméről, mely kegyelemforrás és a házastársak, valamint az egyház megszentelésének eszköze és az egyház általa létesül és növekszik”.²

Ennyi előzetes után 6 részre szeretném osztani előadásomat: 1. Először röviden tárgyalnék a iurisdictiono fogalmáról, tekintettel a bírói hatalomra; 2. Másodszor pontosítom az illetékességi címeket a házassági semmisségi perek esetében; 3. Harmadszor: röviden ismertetem az 1673. k. kialakulásának történetét; 4. Negyedszer: Elemezni fogom az 1673. k. tartalmát, különös tekintettel a 3-4. pontokra; 5. Ötödször: szeretnék emlékeztetni a Törvénymagyarázó tanács és az Apostoli Signatura a témába vágó főbb válaszáira, nyilatkozataira; 6. Végül néhány összefoglaló-értékelő észrevételt fogok tenni.

I. A JURISDICTIO FOGALMA

Az egyházban a hatalom egyetlen, szent, de különböző szektorokat különböztetünk meg benne. A legfontosabb két szektor: a kormányzati és a rendi hatalom. A kormányzati hatalom mindazt a hatalmat magába foglalja, mely a hatóság számára szükséges ahhoz, hogy a közösséget a célja felé irányítsa. A kormányzati hatalom további három részre bontható: törvényhozói, bírói és végrehajtói hatalomra. A bírói hatalom tehát része a kormányzati hatalomnak, s az a feladata, hogy a jog alapján igazságot szolgáltatson, vagyis hogy törvényes módon jogvitákat eldöntsön. A házassági semmisségi perek esetében e viták eldöntését az egyházi bíróságok döntenek el, tehát a bíróságok vannak felruházva a bírói hatalommal. Mármost az a kérdés, hogy a sok bíróság közül melyik ítélezhet, melyiknek kell ítéleznie érvényesen és megengedetten egy adott konkrét esetben? Épp erre a kérdésre ad választ az illetékességi cím intézménye.

II. AZ ILLETÉKESSÉG FOGALMA

Megállapíthatjuk P. Gasparri-val, hogy a kompetencia fogalmát igen gyakran használják a jog területén, s egyike a legtöbb jelentéssel bíró kifejezésnek.³ Itt most Ochoa véleményének helyet adva azt mondjuk, hogy az illetékesség a konkrét esetre, a konkrét tárgyra, a konkrét személyekre, a konkrét területre, az eljárás konkrét fokára vonatkozó joghatóságot jelenti. Így az illetékességi címek nem jelentenek önmagukban illetékességet, és nem is adják meg azt. Arra szólnak, hogy a konkrét esetben megkeressük és meghatározzuk a segítségükkel azt, hogy az adott esetben ki az egyedül illetékes eljárni az ügyben.⁴ Tudjuk, hogy a CIC-ben léteznek az ún. általános illetékességi címek és a sajátosan a

² Z. GROCHOLEWSKI, De ordinatione ac munere tribunalium in Ecclesia ratione quoque habita iustitiae administrativa, in *Ephemerides Iuris Canonici* 48 (1992) 76.

³ P. GASPARRI, *Competenza in materia amministrativa*, in *Enciclopedia del diritto*, vol. 8, Milano 1961, 33.

⁴ OCHOA, *I titoli* (1. jegyzet), 137-139.

házassági semmisségi perekre vonatkozó illetékességi címek, továbbá hogy a törvényhozó különbséget tesz az abszolút és a relatív illetékesség között. A CIC kimerítő módon sorolja fel az egyes illetékességi címeket, s relatív illetéktelenség esetén az illetékességet az Apostoli Signatura terjesztheti ki.

III. AZ 1673. KÁNON KIALAKULÁSA

Ismerjük a CIC '17 által bevezette illetékességi címeket: 1. A házasságkötés helye; 2. Az alperes lakó- vagy pótlakóhelye; 3. A felperes lakóhelye, ha az alperes nem katolikus. Megjegyezzük továbbá, hogy a régi Kódex szerint létezett a házastársak számára az un. szükségszerű, vagy törvényes lakó ill. pótlakóhely is.

A hatvanas években a II. Vatikáni Zsinat hatására a kánonjog reformja fel erősödött. A zsinati atyák rugalmasabbá akarták tenni a fegyelmet. Maguk a zsinati okmányok tág teret adtak az általános egyházfegyelmi törvények alóli felmentésnek. Többen úgy gondolták, hogy ezek a felmentések a perjogra is kiterjesztendők. Llobell rövid összefoglalója alapján a következőképp mutathatjuk be a főbb reformtörekvéseket: a peres eljárásról áttérni a közigazgatási útra; felhatalmazást adni az egyes püspöki konferenciáknak arra, hogy meghatározassák az illetékességi címek kritériumait; bővíteni a peregyezés és választott bíraskodás lehetőségeit; eltörölni minden korlátozást a bírói illetékességet illetően; eltörölni a két egybehangzó ítéletet, mint annak feltételét, hogy a felek új házasságot köthessenek; bevezetni a szóbeli peres eljárást a semmisségi ügyekben; megtiltani a perújrafelvételt, ha a felek már másik házasságot kötöttek⁵. Láthatjuk, hogy ezek a kísérletek közvetlenül vagy közvetetten érintik az illetékességi címeket is. Ha ezen követelések bevezetésre kerültek volna, semmiképp sem szolgáltak volna a favor matrimonii és a favor veritatis elvének. Úgy gondoljuk, hogy ezek a követelések egy hallgatólagos előítéleten nyugszanak, mégpedig azon, hogy minden házasság semmis, minthogy a katolikusok közti házasságok mintegy 90%-a tönkremegy és hogy ezek a katolikusok szabálytalan házasságban élnek. Ezt a lelkipásztori problémát nem szabad a korábbi házasság semmissége kimondásának a problémájára redukálni. Ahogy Z. Grocholewski megjegyzi, ez egy elhibázott diagnózis, minthogy a katolikusok nagy része túlságosan engedett e világ szellemének. A házasság fő lerombolója mindig a bűn marad különböző formáiban.⁶

A törvényhozó látva ezt, természetesen elvetette a fenti kezdeményezéseket. Ez is motívumként szolgált arra, hogy az eljárási törvények a továbbiakban is kivételt képezzenek a felmentés tekintetében. A felmentési lehetőség ugyanis nem kedvez a hívek jogainak védelmét illetően, valamint az igazságosság érvényesülését is akadályozza.⁷

⁵ J. LLOBELL, *Centralizzazione normativa processuale e modifica dei titoli di competenza nelle cause di nullità matrimoniale*, in *Ius Ecclesiae* 3 (1991) 446-447.

⁶ Z. GROCHOLEWSKI, *Questioni attuali concernenti i Tribunali*, in *Monitor Ecclesiasticus* 114 (1989) 348.

⁷ J. LLOBELL, *Centralizzazione* (5. jegyzet), 447-448.

A Zsinat után bevezetésre kerültek bizonyos új illetékességi címek, úgy egyetemes törvény, mint részleges törvény által. Legfontosabb törvény a *Causas matrimoniales* M.P. 1971-ből. Rendelkezése értelmében a következő illetékességi címek léptek hatályba: 1. a házasságkötés helye; 2. az alperes lakó ill. pótlakóhelye; 3. a felperes lakóhelye (néhány országban); 4. az a bíróság, amelyet a legjobb helyzetben levőnek tartottak az ügy tárgyalására; 5. az alperes nem átmeneti tartózkodási helye; 6. a legtöbb bizonyíték fóruma. Ez a bővítés azonban nem hozta a várt sikert, sőt, ellenkezőleg, elhomályosította az illetékességi címek szerepét és fontosságát, s elbizonytalanította a bíróságokat a tekintetben, hogy szükséges-e a peres eljárás a házassági semmisségi perek esetében. Túlzott volt az optimizmus, ahogy észrevételezi Ochoa.⁸ A pontatlan terminológia nagy teret engedett a visszaéléseknek, miközben a törvényt formálisan betartották.

A törvényhozó ezért az új CIC-ben megszüntetett egyes címeket, főleg az alperes nem átmeneti tartózkodási helyének címét, valamint pontosított a terminológián.⁹ Mindazonáltal maradtak bizonytalanságok, amit az illetékes dikaszériumok válaszai és nyilatkozatai is jeleznek (ezekről alább).

IV. AZ 1673. KÁNON TARTALMÁNAK ELEMZÉSE, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A 3-4 PONTOKRA

Egy előzetes megjegyzés: A Szentszéknek nem fenntartott esetekről van szó. A négy illetékességi cím között a legfeltűnőbb különbség abban áll, hogy az első kettő cím esetében nincsenek feltételek az illetékességhez kötve, míg a 3-4. pontokban feltételeket találunk.

3. PONT: *A felperes lakóhelyének bírósága*

Már az olvasás után nyilvánvaló az, hogy pontatlan a szövegezés, emiatt különböző, egymásnak ellentétes, nem feltétlen megalapozatlan magyarázatokra, következőképp alkalmazásra ad okot. Az alapelv alól, vagyis a felperes az alperes fórumát követi, kivételt képez ez a cím. Mi az elvnek az alapja? Az a vélelem, hogy az alperes jóhiszemű és nem akar pereskedni, valamint e fórumon könnyebben védheti magát. Mi a kivétel oka? Egyrészt a körülmények változása, minthogy a tömegközlekedési eszközök révén igen nagy az ember mozgáster, másrészt pedig az, hogy a tapasztalat szerint az alperes az esetek nagy részében közömbös, sőt akadályozza a felperest az egyházi házasság emberi módon való rendezésében, akadályozza ezzel vallásgyakorlásában. Ebben az esetben a felperes a számára kedvezőbb helyen élhet jogával. Ugyanakkor ahhoz, hogy ezen az illetékességi címen illetékes legyen egy bíróság, két feltételnek kell teljesednie. Ezek a feltételek az illetékesség érvényességéhez kötöttek, mindazonáltal elmaradásuk esetében a felperes lakóhelyének bírósága által hozott ítélet érvényes lesz – relatív inkompetenciáról van szó –, feltéve ha az alperes a perfelvétel előtt

⁸ OCHOA, *I titoli* (1. jegyzet), 150.

⁹ E. EGAN, *I processi speciali (matrimoniale e penale)*, in AA.VV. *Il nuovo Codice di diritto canonico*, Roma 1983, 491.

nem emel illetéktelenségi kifogást. A feltételek a következők: Mindkét fél ugyanazon püspöki konferencia területén lakják és az alperes bíróságának helynöke beleegyezését adja, miután az alperest meghallgatta.

Mit jelent az, hogy mindkét fél ugyanazon püspöki konferencia területén lakik? A latin „degat” szót használja a törvényhozó. Ez tényleges tartózkodást jelent, tehát nem egészen ad felvilágosítást a törvény pontos értelmét illetően. Ugyanakkor a norma figyelmes olvasása alapján egyértelmű az, hogy mindkét fél lakóhelyéről van szó. Fontos továbbá, hogy más-más egyházmegyében legyen a feleknek lakóhelyük, különben nem a felperes fórumáról, hanem az alperes fórumáról lenne szó.

Mi a beleegyezés, melyet az alperes bírósági helynökének kell adnia? A beleegyezés kérielt döntés, tehát lényegesen több, mint egyszerűen áment mondani valamire.¹⁰ Ahhoz, hogy a bírósági helynök beleegyezést adhasson, vagy megtagadhasson, szüksége van az összes szükséges és elégséges információra. Csakis ha kialakult benne az erkölcsi bizonyosság, akkor adhatja a beleegyezését, vagy ellenkezőleg, meg kell tagadnia a kérést.

Egy másik eldöntendő kérdés: Ki a bírósági helynök? Gyakorlatilag az a személy, aki a püspök nevében vezeti a bíróságot. Mindenben illetékes, kivéve azokat az ügyeket, melyeket a püspök fenntart magának, a fenti beleegyezést is beleértve. Ez az analógia érvényes a helyettes bírósági helynök és a bírósági helynök vonatkozásában is.

A beleegyezést Ochoa szerint a felperesnek kell személyesen, vagy képviselője útján kérnie. Gyakorlatilag azonban a felperes bírósága szokta kérni.¹¹

Még egy pontosítás: Ki az illetékes bírósági helynök? Minthogy több bíróság is létezhet egyszerre az alperes számára. Minden egyházmegyében rendszerint van bíróság, de előfordulhat, hogy nincs, mivel egyházmegyeközi bíróság létesült, vagy minden ügy számára, vagy csak a házassági semmisségi perek számára. A választ majd a Dikasztériumok e témát érintő tevékenysége tárgyalásakor adjuk meg.

A helynöknek meg kell hallgatnia az alperest. Főleg a védelemhez való jog érvényesítését kell szemmel tartania a helynöknek. Ha az alperes törvényes megidézés után sem jelenik meg, vagy nem válaszol, jogilag megkérdoztetnek minősül. A hallgatása nem akadályozhatja a felperes jogát.

Mi a helyzet abban az esetben, ha az alperes nem fellelhető (irreperibilis)? A szerzők véleménye e probléma megoldását illetően megosztott. Van aki úgy gondolja, hogy ebben az esetben minden további nélkül alkalmazni lehet az általános illetékességi címek közül az 1409. kánon előírását, vagyis a felperes bíróságához lehet fordulni. Csakhogy ez a kánon záradékot is tartalmaz, mely szerint csak akkor lehet a felperes bírósága illetékes, ha más törvényes fórum nincs. Viszont a házassági semmisségi perek esetében mindig van más törvényes bíróság, a házasságkötés helyének bírósága. Más megoldás Ochoa szerint a 3.

¹⁰ F. DANEELS, *Brevis introductio ad declarationem S. Signaturae Apostolicae Tribunalis de foro plerarumque probationum*, in *Iustus Iudex. Studi in onore di P. Weseman*, Essen 1991, 405.

¹¹ OCHOA, *I titoli* (1. jegyzet), 162.

pont illetékességi címét visszavezetni a 2. Pontéra.¹² Mégpedig úgy, hogy a feleknek van közös lakóhelyük, s ennek meglétét mindaddig vélelmezzük, amíg az ellenkezője be nem bizonyosodik. Ha az ellenkezője bebizonyosodott, akkor a 3. pont szerint kell eljárni, benyújtva a keresetlevelet a felperes bíróságához, kérve az alperes bírósági helynökének beleegyezését, aki viszont nem tudja meghallgatni az alperest, mivel irreperibilis. Ebben az esetben nem következik automatikusan a beleegyezés megtagadása, minthogy lehetetlenség esetén nincs kötelezettség, valamint az irreperibilitás többnyire megtevesztő célzatú, s a saját dolus senkinek sem szabad hogy hasznára legyen. Továbbá az eljárási előírások a közérdeket védik, tekintetbe véve a felek jogait és érdekeit. Ebben az esetben a felperes jogának védelme inkább tartozik a közérdekhez, mint az alperes jogának védelme, tehát ezt kell érvényesíteni.¹³

4. PONT: A legtöbb bizonyíték helye:

Ez az illetékességi cím nagyon hasonló az előzőhöz, minthogy itt is feltételekhez kötött az illetékesség. E cím bevezetésének fő célja az ügy kivizsgálásának könnyebbé tétele volt. A legtöbb bizonyítékról van szó, beleértve minden törvényes bizonyítékot, akár a felperes, akár az alperes részéről hozottakat, akár pedig a hivatalból összegyűjtötteket. Továbbá nemcsak mennyiségi, hanem minőségi szempontokat is figyelembe kell venni ahhoz, hogy erről a fórumról beszélhessünk.

A feltételek itt is az érvényességhez kötöttek. Az első: az alperes bírósági helynökének a beleegyezésére van szükség; a második: aki ezt csakis az alperes megkérdezése után, hogy van-e valami kifogása, adhatja meg. Tehát nem csak meghallgatásról van szó, mint az előző cím esetében. Amit még a 3. pontnál mondtunk, az mind érvényes itt is.

V. A TÖRVÉNYSZÓLÓ TANÁCS ÉS AZ APOSTOLI SIGNATURA VÁLASZAI, NYILATKOZATAI AZ ILLETÉKESSÉGI CÍMEKKEL KAPCSOLATBAN

Amint már hangsúlyoztuk, a kánon szövegezése nem pontos, ezért a bíróságok különbözőképp értelmezték és alkalmazták a normát, beleértve a visszaéléseket is. Épp emiatt kellett többször közbelépniük az alcímben említett dikasztériumoknak, visszaszorítva az abuzust és megvilágítva a törvény valódi értelmét. Aki a konkrét eseteket kívánja tanulmányozni, annak ajánljuk F. Daneels kiváló bevezetőjét: *Brevis introductio ad declarationem de foro plerarumque probationum*¹⁴.

¹² OCHOA, *I titoli* (1. jegyzet), 168.

¹³ OCHOA, *I titoli* (1. jegyzet), 168-170.

¹⁴ Lásd a 10. jegyetet.

A Törvénymagyarázó Tanács válaszai:

1. 1986-ban született egy válasz, mely védelmébe veszi a feltételek érvényességhez kötött jellegét a felperes fóruma esetében. A fő indok: a bírósági helynök beleegyezési kötelezettsége az alperes védekezéshez való jogát biztosítja. Ugyanakkor ez a megoldás nem ad az alperes kezébe olyan fegyvert, mellyel akadályozhatná a felperes abbéli jogát, hogy megkapja a bíróság döntését a saját házasságának érvényét illetően. Ezért kéri a Kódex a bírósági helynök és nem az alperes beleegyezését. Az alperes meghallgatása után a bírósági helynök mérlegelni tudja a helyzetet, ti. hogy az alperes védelme kellően biztosított-e a felperes fórumán. A beleegyezés megadásában illetve megtagadásában a helynök teljesen szabad. Ez természetesen kizárja az önkényességet. Viszont probléma lehet az, hogy az alperes nagyon távol van a bírósági székhelytől, s ez a helyzet főleg akkor áll fenn, ha egyházmegyei bíróság az illetékes. Ebben az esetben az alperes lakóhelyének püspöke beleegyezésére van szükség, mondja a responsum. A püspök e kötelezettségének eleget tehet személyesen, vagy megbízás útján.

2. A forum historicum esetében a tényállás a következő: Valamilyen illetékes bíróságon elkezdődött egy per, ami a későbbiekben megszűnt vagy a peremptio, vagy a renuntiatio miatt. Később azonban ismét folytatni szeretnék a pert a felek. Mármost ki az illetékes bíróság? Az-e ahol egyszer már elkezdődött, vagy az-e amelyik épp a per folytatása pillanatában az illetékes? A Törvénymagyarázó Tanács válasza azt mondja ki, hogy az épp aktuálisan illetékes bíróság az illetékes, tehát a korábban illetékes és ahol az ügyet egyszer már tárgyalni kezdték, nem illetékes, illetve csak akkor, ha a jelen pillanatban is illetékes. Ez a válasz is azt a véleményt erősíti meg, hogy a törvényhozó védelmezi az illetékességi címek kizárólagos alkalmazását.

Az Apostoli Signatura nyilatkozatai, határozatai:

Az Apostoli Signatura is részt vett az illetékességi címek szigorúbb alkalmazásának védelmében. A fontosabb deklarációkat és egy általános határozatot fogunk áttekinteni.

1. Egy általános határozat 1993-ból, mely az 1673. k. 3.-ra vonatkozik. A vizsgált tényállás a következő volt: Néhány bíróságnál az alábbi gyakorlat alakult ki. Az alperes lakóhelyének bírósági helynöke az alperest nem hallgatta meg a beleegyezés megadása előtt, mivel úgy gondolta elég az, hogy őt majd a felperes lakóhelyének helynöke fogja meghallgatni. A Határozat értelmében az 1673.k . 3. szavainak sajátos értelme szerint semmi kétség afelől, hogy követelmény az alperes beleegyezés előtti meghallgatása a saját bírósági helynöke részéről; továbbá ezt a meghallgatást az alperes bírósági helynökének kell elvégeznie, hogy megfelelőképp tudja értékelni az ügy körülményeit, mielőtt a beleegyezését adná, vagy megtagadná, s ez megerősítést nyer az 1673. k. 4. mint párhuzamos hely révén. Tehát a Signatura határozata: ez a gyakorlat nem engedhető meg. Ez a döntés is kiemeli a kánon által támasztott feltételek szigorú betartási kötelezettségét.

2. Egy deklaráció az 1673. k. 4. -re (a legtöbb bizonyíték fóruma) vonatkozik, s 1989-ben került kibocsátásra. A deklaráció először jelzi a feltételek irritáló jellegét, majd hozzáteszi, hogy ezek lényegi és nem pusztán formális értelemben értelmezendők, akár a bizonyítékok mennyiségét, mind pedig minőségét tekintve. Továbbá hangsúlyozza, hogy nem elégséges bármiféle bizonyíték, hanem a legtöbb bizonyítékra van szükség, s nem elégségesek csak a felperes által beterjesztett bizonyítékok. A bírósági helynöknek lelkiismerete szerint kell értékelnie a körülményeket, mielőtt beleegyezését adná. Ezért joga van megkapni és összegyűjteni mindazokat az információkat, melyek az ügyre vonatkoznak, s ilyen irányú kérései nem a bizalmatlanság jelei, hanem teljességgel jogosak. Főleg azt kell értékelnie, hogy az alperes kellőképpen tudja-e magát védeni a legtöbb bizonyíték bírósága előtt, pl. nyelvi, távolsági okok miatt. A védelemhez való jog nem csak azt követeli, hogy az alperest meghallgassák, hanem azt is, ha így akarja, megismerhesse az ellene felhozott bizonyítékokat (felperes részéről és a hivatalból összegyűjtötteket). Ahhoz hogy az alperes kifogást tehessen, joga van a dolog természetéből következően ahhoz, hogy kérje és megkapja az ügyre vonatkozó kellő információkat, pl. a percímet, a beterjesztett bizonyítékokat, stb. A Signatura szentesíti továbbá azt, hogy ha nincs bírósági helynök az alperes lakóhelyén, akkor a megyéspüspök feladata a beleegyezés megadása, illetve előzetesen az ügy mérlegelése.

Ezen válaszok, határozatok és deklarációk fényében mondható az, hogy a kánon értelme világos. Marad tehát a helyes alkalmazás kötelezettsége.

VI. NÉHÁNY ZÁRÓ (ÖSSZEFOGLALÓ) ÉSZREVÉTEL

1. Az egyház lelkipásztori tevékenysége mindhárom feladatot magába foglalja, beleértve a munus regendi-t is. A három munus szoros kapcsolatban van egymással. Egymástól elválaszthatatlanok. Ez a törvényhozó számára világos, és a törvényhozás tulajdonképp nem is tesz mást, mint összehangolja ezt a három és hármasság feladatot. Az eljárásjog, az illetékességi címek védelmezik az egyház házassággal kapcsolatos tanítását, a házasság szentségi jellegét. Ezen a területen úgy tűnik, hogy a munus regendi bizonyos értelemben alárendelődik a munus docendi-nek és a munus sanctificandi-nak.

2. Minthogy az 1673. k. 3-4. pontjai kivételt tartalmaznak, szorosan értelmezendők, sőt a törvényhozó érvénytelenítő záradékot is kapcsolt hozzájuk. A CIC által bevezetett új illetékességi címek gyorsabbá és rugalmasabbá teszik az igazságszolgáltatást a házassági semmisségi perek esetében, s keresik az egyensúlyt a favor fori partis conventae, a favor veritatis és a favor boni publici között, kerülve az új címek esetében a visszaélések lehetőségét. Amint megjegyzi A. Stankiewicz: Jóllehet a felperes fóruma a lelkek üdvösségéről gondoskodni köteles, ugyanakkor ez a szituáció az alperes számára kellemetlenségekkel járhat. Ennek elkerülése végett az 1673. k. 3. pontja két feltételt szab, ami a felperes fórumát valamiképp korlátozni szándékozik.¹⁵ Az új CIC kihirdetése óta nem

¹⁵ A. STANKIEWICZ, *Responsa pontificiae Commissionis iuris canonici*, in *Periodica de re canonica* 77 (1988) 164.

került sor újabb illetékességi címek bevezetésére. Ez a tény is jelzi a törvényhozó szándékát, hogy ragaszkodik az érvényben levő címek kizárólagosságához, sajátos stabilitásukhoz. Egy másik körülmény: a házassági semmisségi perek esetében nincs lehetőség a peregyezésre, mivel e tárgy a közérdekhez tartozik és a felek a kötelékről sem rendelkezhetnek szabadon.

Az illetékességi címek tehát központosítottak, kimerítő módon felsoroltak. Egyfajta fenntartásról van szó a törvényhozó részéről. Elméletileg alsóbb hatóság is bevezethetne más illetékességi címeket, ezt viszont a törvény jogosan nem engedi meg, s a mondottak fényében a törvényrontó jogszokások sem lennének eltűrtek, mivel a törvényhozó ésszerűtlennek tartaná azokat. Mindent összevetve tehát úgy tűnik, igaza van Ochoa-nak: az illetékességi címek nem pusztán eljárási előfeltételek, hanem valami többről van szó.

3. Ami pedig a Dikasztériumok közbeléptét illeti, ezek megerősítik a feltételek invalidáló jellegét és megvilágítják a „degat” és „pleraeque probationes” kifejezések valódi értelmét.

4. A feltételek tovább szűkítik az elvtől (a felperes az alperes fórumát követi) való eltérés lehetőségét. Mindkét félnek ugyanazon püspöki konferencia területén kell lakóhellyel rendelkeznie. Ezen megszorítások értelme az, hogy biztosítsák a védelemhez való jogot, mely nyelvi, kulturális különbözőségek miatt veszélybe kerülhet.

5. Ökumenikus szempontból a hatályos jog, ellentétben a korábbi fegyelemmel, nem tulajdonít jelentőséget annak a ténynek, hogy a felek nem katolikusok, vagy nem megkereszteltek-e.

6. A bíróságok személyzetének feladata, hogy a perbe bocsátkozás előtt megadják a szükséges és elégséges információkat a feleknek, főleg az alperesnek, nehogy a védekezéshez való jog sérüljön. Ezért a beleegyezés adása nem pusztán formális dolog. Ezen szempontok érvényesítését szolgálhatja az, ha a megyéspüspök fenntartja magának a beleegyezés megadásának jogát, vagy hanyagság esetén büntetheti a bíróság személyzetét.

7. Az egyházi bíróságok sokszor nem képesek hatékonyan működni, pl. a bírók nem rendelkeznek a jog által megkövetelt akadémiai fokozatokkal (legalább licencia), vagy a személyzet nem az egyház szellemében végzi feladatát, a törvények ismerete ellenére, ignorálva az elvet: *Sentire cum Ecclesia*. Bizonyos zavar van a bíróságainkon, mivel az illetékes előljárók nem veszik tekintetbe kellőképpen a munus regendi fontosságát. Ezen bajok elkerülése végett mit tehetünk az eljárásjog területén? Első lehetőség: Ha egy egyházmegye gyakorlatilag nem képes bíróság létesítésére, akkor az Apostoli Szignatúrától kérni lehet azt a kegyet, hogy terjessze ki valamelyik közeli bíróság illetékességét erre a területre is. A Szignatúra megfelelő ok esetén mindig megadja ezt a kegyet. Második lehetőség: Ha egy bíróság nem képes megfelelő módon ellátni feladatát, s nincs is remény a javulásra, akkor kérni lehet a Szignatúrától az egyházmegyeközi bíróság, legalábbis a házassági semmisségi perek esetére, létesítésének jóváhagyását. A Szignatúra kedvez ennek a lehetőségnek, ahogy azt cikkeiben többször kiemelte Z. Grocholewski.

Végül egy szállóigét szeretnék idézni: „A bírák a törvények őrei, az erkölcsök védelmezői és az igazság értelmezői”. Ez a szállóige ránk, kánonjogászokra is vonatkozik, tehát rajta, készüljünk erre a felelősségteljes feladatra, hozzájárulva ezzel ahhoz, hogy az egyházban mind hatékonyabb legyen az igazságszolgáltatás. Adja Isten, hogy így legyen!